

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Агєєва Дар'я Сергїївна

**СТАТУС І ПРАГМАТИКА ПАРЦЕЛЬОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У
ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

035 «Філологія»

**Автореферат
дипломної роботи магістра**

Миколаїв - 2021

Роботу виконано на кафедрі української філології та міжкультурної комунікації Чорноморського національного університету імена Петра Могили Міністерства освіти і науки України.

Керівник роботи: кандидат філологічних наук, доцент Островська Людмила Станіславівна,
Чорноморський національний університет імена Петра Могили, доцент кафедри української філології та міжкультурної комунікації

Рецензент: кандидат філологічних наук, доцент Тулузакова Ольга Геннадіївна,
Чорноморський національний університет імена Петра Могили, доцент б.в.з. кафедри журналістики

Захист відбудеться 25 лютого 2021 р. о 10 годині на засіданні екзаменаційної комісії № у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. Акіма 2, аудиторія 11-312

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Важливим стає вивчення парцеляції, адже в сучасній лінгвістиці часто відбувається ототожнення цього поняття з іншими схожими лінгвістичними явищами, найчастіше з сегментизацією або приєднувальною конструкцією. Актуальність пропонованої роботи зумовлена тим, що малодослідженою темою залишаються особливості індивідуально-авторських інтенцій, виражених за допомогою парцельованих конструкцій, і структурно-семантичні особливості парцельованих конструкцій, визначення їхнього статусу в художньому дискурсі.

Усе це засвідчує необхідність аналізу структурних і семантичних особливостей парцельованих конструкцій та розмежування поняття парцеляція з іншими синтаксичними явищами.

Метою дослідження є спроба схарактеризувати структурно-семантичні особливості парцельованих конструкцій та їхнє прагматичне навантаження в художньому дискурсі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- узагальнити погляди науковців щодо статусу парцеляції в синтаксичній системі з урахуванням новітніх наукових парадигм лінгвістики;
- визначити методологічну основу для аналізу парцельованих конструкцій в лінгвістиці та розробити комплексну методику їхньої структурно-семантичної ідентифікації;
- виокремити домінантні види парцельованих конструкцій за семантикою та структурою в художньому дискурсі охарактеризувати парцельовані конструкції як засоби вираження індивідуально-авторських інтенцій в художньому дискурсі.

Об'єктом дослідження виступають парцельовані конструкції, вибрані із художніх творів: «Таке», «Флешка-2gb», «Флешка-дефрагментація», «Острів КРК та інші історії» Ю. Издрика; «НепрОсті» Т. Прохаська; «Зелена Маргарита» С. Пиркало; «Музей покинутих секретів» О. Забужко; антології «100 тисяч слів

про любов, включаючи відгуки»; «Темниці зміїної голови», «Нейтральна територія» А. Кокотюхи; «Московіада» Ю. Андруховича; «ЛСД. Лицей слухняних дружин», «Гудзик», «Зів'ялі квіти викидають» І. Роздобудько; «В'язні зеленої дачі» В. Лиса; «Замість крові» С. Поваляєвої; «Інше гроно проникнень і свідчень» В. Єшкелева; «Укус огняного змія» Н. Тисовської; «Солодка Даруся» М. Матіос; «50 хвилин трави» І. Карпи; «Ігри долі» І. Борозан; «Вісім. Жіноча мережева проза» Т. Флінт; «Грішниця» О. Печорної; «По струні. Початок піднесення» А. Абламської; «Гра в королеву» Т. Пишнюк; «Понтиїзм. Казки кінця світу» О. Михеди; «Пісні про любов і вічність» Л. Дереша; «Село не люди» Л. Дашвар.

Предметом дослідження виступають структурно-семантичні особливості парцельованих конструкцій та їхнє комунікативно-прагматичне навантаження.

Основні методи дослідження:

- **описовий** – вивчення парцельованих конструкції у структурному та семантичному аспектах;
- **структурний** – структуризація парцельованих конструкцій;
- **статистичний** – підрахування кількісно-якісних характеристик використання парцельованих конструкції в художньому дискурсі;
- **контекстуально-прагматичний аналіз** – з'ясування авторських інтенцій за допомогою парцельованих конструкцій.

Матеріалом дослідження стали 400 парцельованих конструкцій, вилучених шляхом суцільної вибірки із прозових творів сучасної української літератури.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в уточненні явища парцеляції, поглиблення знань щодо специфіки структурно-семантичних особливостей парцельованих конструкцій в художньому дискурсі, виявлення та осмислення комунікативно-прагматичного навантаження парцельованих конструкцій.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використанні під час викладання таких курсів: «Стилістика сучасної української мови», «Синтаксис сучасної української мови», «Актуальні проблеми сучасного українського синтаксису».

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення викладено в статті «Парцельовані конструкції як засоби вербалізації індивідуально-авторських інтенцій в художньому дискурсі» (Студентські наукові студії: Молодіжний науковий журнал. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. Випуск 39 (83). С. 19–25).

Структура роботи. Дипломна робота складається із списку умовних скорочень джерел, змісту, вступу, першого теоретичного розділу, другого практичного розділу, висновків до розділів, загального висновку, списку використаної літератури, списку використаних джерел. Повний обсяг кваліфікаційної роботи – 133 сторінки, основний текст – 72 сторінки, список використаної літератури нараховує 81 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** подано загальну характеристику досліджуваної теми, обґрунтовано актуальність дипломної роботи, сформульовано мету, завдання досліджень, відзначено наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, подано інформацію про апробацію, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** ми розкрили явище парцеляції та основні підходи до тлумачення специфіки дискурсу загалом і художнього дискурсу зокрема.

У **першому підпункті** «Парцельовані конструкції в сучасній науковій парадигмі» нами було з'ясовано, що парцельованою конструкцією вважають таку, що складається із двох частин: перша – базова (незалежна) частина, друга – парцелят (залежна частина), яка має приєднувальне значення та допомагає розкрити зміст базової частини.

Основною метою парцельованої конструкції визнається надання тексту особливого смислового та експресивного значення. Парцеляція може реалізовуватися в складних і простих реченнях. Для художніх текстів є особливо характерним є використання парцельованих конструкцій, адже вони виконують виражальну, емоційно-видільну, характерологічну та експресивно-граматичну функції.

Парцеляція більш активно використовується в художньому дискурсі через те, що саме в ній яскраво розкриваються експресивні можливості, що допомагає мовцю краще передати емоції, опис, ставлення героїв до інших героїв твору і т.д.

У художньому дискурсі використання парцельованих конструкцій призводить до виокремлення одного із елементів тексту таким чином, що вся парцельована конструкція стає засобом вираження індивідуально-авторської інтенції. Досліджуючи явище парцеляції можна дійти до висновку, що це синтаксичне явище найбільш яскраво розкриває нам лінгвістичні тенденції розвитку мови, зокрема до аналітизму української мови, окрім того парцеляція – динамічний прийом, який знаходиться в постійному розвитку.

У другому підпункті «Основні підходи до тлумачення дискурсу. Специфіка художнього дискурсу» ми дослідили теоретичний аспект вивчення художнього дискурсу. Художній дискурс актуалізує єдність комунікативного акту між естетичним об'єктом та естетичним адресатом. Художній текст призначений для комунікації особливого роду, розрахований на особливий тип комунікативів і спеціальний розподіл ролей між ними. У процесі художньої комунікації наявний особливий код передачі інформації й засоби впливу на читача або слухача. Створення тексту не є спонтанним процесом, тому мовець зосереджує увагу на комунікативних намірах та настановах, щоб мати комунікативний вплив на адресата.

Текст – репрезентація зовнішньої оболонки художнього дискурсу, який безпосередньо пов'язаний з його прагматичною спрямованістю, адже художній текст спрямований на читача. Функціонування художнього дискурсу неможливо поза діалектичних відносин: автор-мовець – текст – адресат. Традиційний підхід до аналізу художнього дискурсу зумовлює вивчення текстових одиниць, граматичних категорій, зв'язків і стилістичних засобів.

Таким чином, можна зробити висновки, що явище парцеляції тривалий час залишається актуальним питанням для лінгвістів, адже парцельовані конструкції активно вживаються в сучасному художньому дискурсі. Парцеляти

різноманітні за частотою використання, своїми функціями, ступенем вираження експресивності, тому й потребують повноцінного вивчення науковцями. Також неповноцінно розглянуті аспекти функціонування парцелятів у художньому дискурсі, відсутня інформація щодо частотності різних типів парцельованих конструкцій, потребують більш ґрунтовного розгляду і стилістичні можливості парцелятів у певній комунікативній ситуації. Таким чином, парцеляція є перспективним питанням у сучасному синтаксисі.

У другому розділі «Структурно-семантичні й комунікативно-прагматичні властивості парцельованих конструкцій у художньому дискурсі» проаналізовано структурно-семантичні особливості парцельованих конструкцій; визначено типи парцелятів, які найактивніше використовуються в сучасних художніх текстах; виокремлено особливості індивідуально-авторських інтенцій як засобу вербалізації художнього мовлення.

У першому підпункті «Структурно-семантичні особливості парцельованих конструкцій» аналіз структури та семантики парцельованих конструкцій дає можливість зробити висновки, що парцеляція – досить цікаве та широке синтаксичне явище. Парцеляція є доволі актуальним явищем у художній літературі, адже допомагає відтворити авторські художні задуми. Парцельовані конструкції різноманітні за структурою, семантикою, частотністю та специфікою використання.

Проаналізувавши парцельовані конструкції в художній літературі, можемо зробити висновок, що серед другорядних членів речення найчастіше трапляються парцеляти зі значенням причини (54,9%), найменш поширеними є парцеляти зі значенням умови (1,7%), у парцельованих конструкціях із сурядним зв'язком активно функціонують зіставно-протиставні смислові відношення (47,3%). За кількісним виявом переважають багаточленні конструкції (57,5 %), а одночленні менш поширені в сучасному художньому дискурсі (42,5%). Щодо віддаленості парцелятів, то контакте розташування є поширеним (93,3%), а абзацне розташування доволі рідко можна зустріти (4%). Також, у художньому дискурсі переважають конструкції постпозиційного

розташування відносно базової частини – 90%. У художньому дискурсі активно функціонують парцельовані конструкції з уточнювальними членами речення (64%), а наймеш використовуваними є вставні слова (2%). У межах одного висловлювання активно використовуються одноланцюгові конструкції – 42,5%.

Аналіз структурних, смислових та функціональних типів парцелятів дає можливість стверджувати, що явище парцеляціє є продуктивним та активним у творах художньої літератури. За допомогою парцельованих конструкцій відбувається формування цілісного та інформативного плану тексту. Парцеляція увиразнює інтонаційне та смислове оформлення.

Особливою специфікою парцельованих конструкцій виступають такі можливості: уповільнення чи прискорення темпу мовлення, уточнення інформації, формування цілісного та зв'язного тексту, об'єднання структурно окремих речень в одне смислове, створення динамічності.

За рахунок парцельованих конструкцій розкривається авторська індивідуальність, формується ідіостиль письменника, відтворюється авторське ставлення до певної події чи персонажа. Таким чином, ми можемо виокремити головні причини використання парцельованих конструкцій у художньому дискурсі:

1) виокремлення важливих моментів речення в самостійні висловлювання, тим самим надаючи парцеляту вагомості й знімаючи перевантаженість всієї конструкції;

2) емоційний вплив, а саме емоційна актуалізація парцелята, створення додаткової конструкції, що додає виразності мові героя;

3) відображення в тексті мовних особливостей розмовного стилю (спонтанність, алогічність, перерваність мовлення), які дають можливість простежити процес мислення героя, його сумніви, і в підсумку скласти мовний портрет героя;

4) комунікативні установки мовця – прагнення одночасно детально й компактно передати думку, виокремлюючи важливі елементи;

5) надання тексту відтінку невимушеності, яке властиве живій мові й тим самим зближуючи усне та писемне мовлення. Так, автор може максимально точно наблизити адресата до події, надати можливість поглянути на події через призму авторської думки.

Аналізуючи вибраний матеріал, ми дійшли висновку, що парцеляція є засобом передачі прихованої авторської інформації, яка властива йому. Кожна парцельована конструкція, наведена нами в якості прикладів містить у собі особливий сенс, застосування прийому парцеляції є різноманітним, кожен парцелят виконує ту чи іншу функцію, а також має певне значення в мовній структурі.

У другому підпункті «Парцельовані конструкції як засоби вербалізації індивідуально-авторських інтенцій» було проаналізовано специфіку та особливості парцельованих конструкцій через індивідуально-авторські інтенції.

Головне питання під час вивчення явища парцеляції – розгляд семантичних відносин всередині самої конструкції, тобто розгляд типів зв'язків основної та залежної частини.

Ми можемо стверджувати, що парцеляція є засобом мовної експресії. Комунікативні та експресивні функції парцелятів розкривають можливості їхнього застосування в різних стилях мови.

Проведений нами аналіз парцельованих конструкцій надав нам можливість класифікувати їх відповідно до властивих їм особливостей:

- типу зв'язку базової частини і парцелята;
- кількості парцелятів, їх позиції в структурі самої конструкції;
- виконання тієї чи іншої функції в реченні.

Після аналізу парцельованих конструкцій ми можемо визнати той факт, що в розглянутих конструкціях особливо виокремлюється експресивність. Відповідно до результатів нашого дослідження, представлені конструкції підсилюють емоційне й смислове навантаження висловлювання. Парцелят актуалізує істотну для автора частину базового речення, який відрізняється своєю інформативністю.

Поряд із вищезазначеним ми встановили, що парцеляція може реалізовуватися в простих і складних реченнях. Вибраний матеріал продемонстрував нам те, що при розчленуванні простого речення майже всі парцеляти представляють собою один або декілька членів речення. Разом з тим слід підкреслити, що явище парцеляції може реалізовуватися в складних реченнях різних структурно-семантичних типів, а саме складносурядних, складнопідрядних і безсполучникових реченнях.

Таким чином, ми можемо стверджувати той факт, що парцеляція вважається невід'ємним прийомом, широко використовуваним у художньому дискурсі. Це явище має великий потенціал і здатний найбільш повно передати почуття й стан мовця, тому виокремили такі особливості парцельованих конструкцій:

- 1) парцеляція володіє певним стилістичним характером;
- 2) залежна від динамічного аспекту речення;
- 3) парцеляції передбачає відокремлення фрази від пропозиції;
- 4) сегментація здійснюється шляхом застосування пунктуаційних знаків (крапка, знак питання / знак оклику, три крапки);
- 5) парцелят самостійний і відокремлений;
- 6) парцелят володіє семантичною ознакою навмисності;
- 7) у більшості випадків можливе об'єднання парцелята й базової частини в єдину конструкцію.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВИСНОВКИ

Доволі поширеним явищем у сучасному художньому дискурсі є явище парцеляції. Воно виконує вимоги чіткості й економії синтаксичної конструкції, що пов'язане із прискореним темпом життя й необхідністю передавати інформацію виразніше та більш коротко. Зростаючий інтерес до парцеляції зумовлений використанням конструкцій розмовного синтаксису в художніх текстах. Явище парцеляції є досить складним питанням для сучасних лінгвістів, оскільки існує значна кількість різноманітних визначень і класифікацій цього явища.

Явище парцеляції доволі вивчене в лінгвістиці. Однак не можна сказати, що проблема повністю розроблена й в науці не залишилося невирішених питань, що стосуються даної теми.

У першому розділі «Теоретичні засади вивчення парцельованих конструкцій» нами були вивчені історичні відомості та існуючі визначення парцельованих конструкцій, дискурсу та художнього дискурсу зокрема. Явище парцеляції розглядаємо як засіб виокремлення найбільш важливої інформації, тобто засіб створення нового рематичного центру (або декількох рематичних центрів), але, який семантично поєднує всі нові рематичні центри.

Явище парцеляції є актуальною проблемою і розглядається вченими досить широко. Парцельована конструкція складається з базової частини, що є структурно незалежною, і парцелята – залежної частини, що має приєднувальне значення, передає додаткове значення базової частини, важливе з точки зору автора. Іншими словами, парцелят – це смислове виділення того чи іншого фрагмента реченневої структури.

Звернули увагу також на основні підходи до тлумачення дискурсу та специфіка художнього дискурсу.

Художній дискурс актуалізує творчу взаємодія між естетичним адресантом і естетичним адресатом. Поетичний текст сприймається як сукупність системно збудованих мовних знаків у їх послідовності, за допомогою яких реалізується творче завдання. Аналіз художнього дискурсу обов'язково передбачає вивчення власне мовної тканини літературного тексту і визначення основних мовних параметрів образності, що визначають смисловий зміст текстів.

Носіями художньої інформації в літературі можуть бути будь-які елементи як рівня мови, так і рівня мовлення. При цьому всі носії інформації в художніх текстах виступають не ізольовано, а у взаємодії з іншими мовними елементами в певному контексті, протяжність якого різна – від мікроконтекста словосполучення до цілого тексту.

Рівень розуміння адресатом тексту залежить від організації висловлювання, тому першочергове завдання поета або прозаїка – це використовувати мовні засоби так, щоб вони неодмінно активізували уяву й почуття адресатів.

Отже, можна зробити такі висновки:

1) вивчення дискурсу з позицій антропоцентризму виявляє тісні взаємозв'язки між лінгвістикою тексту, комунікативною лінгвістикою, когнітивною лінгвістикою і лінгвокультурологією;

2) комунікативна модель опису дискурсу передбачає розгляд тексту як основної одиниці комунікації, як двостороннього комунікативного акту з урахуванням факторів адресанта і адресата і широкого соціокультурного контексту;

3) вивчення дискурсу з позицій когнітивної лінгвістики виявляє складну когнітивну структуру цього явища, в основі побудови й інтерпретації якого закладені певні когнітивні принципи розподілу інформації, а також процеси її концептуалізації й категоризації;

4) аналіз дискурсу в лінгвокультурологічному аспекті передбачає виявлення системи лінгвокультурологічних одиниць, які формують лінгвокультурологічне поле тексту, дослідження культурних концептів як змістовно-тематичних домінантів тексту, розгляд дискурсу як індивідуально-авторської мовної картини світу, що відображає широкий спектр концептуальних смислів загальнолюдського, національно-специфічного й індивідуально-особистісного характеру.

Таким чином, підкреслимо ще раз ідею щодо необхідності комплексного підходу до визначення художнього тексту і його якісних ознак.

У другому розділі «Структурно-семантичні й комунікативно-прагматичні властивості парцельованих конструкцій у художньому дискурсі» було проаналізовано специфіку та особливості використання парцельованих конструкцій у сучасному художньому дискурсі.

Для дослідження було відібрано 400 прикладів із різних сучасних художніх творів.

Парцеляції, є однією з основних граматичних категорій емотивного синтаксису, формує особливі структурні типи емотивних речень, сприяючи чуттєво-образному сприйняттю та емоційному осмисленню інформації, що надходить.

Включення особливих синтаксичних конструкцій, що дозволяють сучасним авторам найдієвішим способом впливати на сприйняття читацької аудиторії, відображає особливості сучасного синтаксису: його тенденції до аналітизму і розмовності, синтаксичної розчленованості, послабленню синтаксичних зв'язків і т. д.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу викоремити головні типи авторських інтенцій:

1) інтенції комунікативно-модального вияву, які репрезентують інтенційну потребу мовця, виражаючись у інтенції інформування, уточнення, спонукання, бажання;

2) інтенції суб'єктивно-авторського вияву, які допомагають оцінити повідомлювану інформацію. Інтенції такого типу поділяються на декілька підвидів: інтенція достовірності, гіпотези, авторизації;

3) інтенції емотивно-аксіологічного вияву. Інтенції цього типу оцінюють події, які відбуваються під час певної комунікативної ситуації;

4) інтенціями метакомунікативного вияву. Використання інтенцій такого типу допомагає встановити або ж ініціювати початок комунікативного акту. Можна виокремити такі підтипи інтенцій: соціально важливі та ситуативні інтенції;

5) контактено-інтерактивні інтенції. Використання інтенцій такого типу зумовлено потребою активізувати увагу співрозмовника, підготувати його до сприйняття інформації.

Отже, парцельовані конструкції допомагають створити образно-змістовий та естетичний ефект під час комунікативного акту, наголошуючи на контекстуально важливих фразах.

Проведена робота свідчить, що парцельовані конструкції є особливою синтаксичною формою текстотворення, використання якої визначається психологічними, літературними і структурно-мовними факторами. Парцеляція не може розглядатися поза текстуального аналізу, так як функція розчленованої форми подання висловлювання спирається на смислове сприйняття всього художнього твору. Під час дослідження цього синтаксичного явища дослідження було встановлено, що парцеляція – маркер семантико-акцентологічного центрів і інтонаційного малюнка тексту. Для отримання об'єктивної картини функціонування парцеляції необхідно, з одного боку, докладний опис особливостей авторської стилістики, а з іншого боку, виявлення екстралінгвістичних характеристик адресата і адресанта тексту.

АНОТАЦІЯ

Магістерська наукова робота присвячена дослідженню статусу та прагматики парцельованих конструкцій. У вступі визначається актуальність теми та проводиться короткий огляд поставленої задачі.

У першому розділі «Теоретичні засади вивчення парцельованих конструкцій» нами були вивчені історичні відомості та існуючі визначення парцельованих конструкцій, дискурсу та художнього дискурсу зокрема. Явище парцеляції розглядаємо як засіб виокремлення найбільш важливої інформації, тобто засіб створення нового рематичного центру (або декількох рематичних центрів), але, який семантично поєднує всі нові рематичні центри.

У другому розділі «Структурно-семантичні й комунікативно-прагматичні властивості парцельованих конструкцій у художньому дискурсі» було проаналізовано специфіку та особливості використання парцельованих конструкцій у сучасному художньому дискурсі.

Для дослідження було відібрано 400 прикладів із різних сучасних художніх творів.

У висновках проводиться аналіз проведеної роботи та отриманих результатів.

АННОТАЦІЯ

Магистерская научная работа посвящена исследованию статуса и прагматики парцелированных конструкций. Во введении определяется актуальность темы и проводится краткий обзор поставленной задачи.

В первой главе «Теоретические основы изучения парцелированных конструкций» нами были изучены исторические сведения и существующие определения парцелированных конструкций, дискурса и художественного дискурса в частности. Явление парцелляции рассматриваем как средство выделения наиболее важной информации, то есть средство создания нового рематического центра (или нескольких рематических центров), но, который семантически объединяет все новые центры.

Во второй главе «Структурно-семантические и коммуникативно-прагматические свойства парцелированных конструкций в художественном дискурсе» было проанализировано специфику и особенности использования парцелированных конструкций в современном художественном дискурсе.

Для исследования было отобрано 400 примеров из различных современных художественных произведений.

В выводах проводится анализ проведенной работы и полученных результатов.

SUMMARY

The master's scientific work is devoted to the study of the status and pragmatics of parcelled structures. The introduction determines the relevance of the topic and provides a brief overview of the task.

In the first section «Theoretical foundations of the study of parcelled structures» we studied historical information and existing definitions of parcelled structures, discourse and artistic discourse in particular. We consider the phenomenon of parcelling as a means of isolating the most important information, ie a means of creating a new rhematic center (or several rhematic centers), which semantically connects all the new rhematic centers.

The second section «Structural-semantic and communicative-pragmatic properties of parcelled structures in artistic discourse» analyzed the specifics and features of the use of parcelled structures in contemporary artistic discourse.

400 examples from various contemporary works of art were selected for the study.

The conclusions analyze the work done and the results obtained.